

Др Прибислав Симић

РЕДАКЦИЈЕ ПРОЛОГА И МЕСЕЦОСЛОВИ ТИПИКА

Прве податке о празновању појединих догађаја из живота хришћанских мученика и светих налазимо у самом Светом писму. Свети апостол Павле заповеда палестинским хришћанима: опомињите се својих учитеља који вам казиваше реч Божију; гледајте на свршетак њиховог живљења, и угледајте се на веру њихову (Јевр. 13, 7). Такви су до писања ове Посланице били архијакон Стефан, свети апостол Јаков Заведејев и Јаков брат Господњи. Сапутници светог Игњатија Богоносца, који је пострадао у Риму 20. децембра 107. године, у опису његових мученичких подвига кажу да су забележили дан и годину његове смрти, да би, сакупљајући се у време његовог мучења, могли имати заједницу са подвижником и храбрим мучеником Христовим.¹ Хришћани из Смирне у писму Цркви Божијој у Филумени, писаном убрзо после смрти њиховог епископа светог Поликарпа (+ 156), изражавају радост што су спасли његове мошти и положили их на подесно место, и кажу да ће се тамо по милости Божијој, према могућностима, сакупљати у клицању и радости и празновати рођендан његовог мучеништва у спомен оних који су борбу већ претрпели, а за вежбање и припремање оних којима она још предстоји.² Тертулијан говори о приносима за умрле и свечаностима у њихову част.

Успомене на мученике чувале су поред сродника и црквене општине. Многим мученицима подизане су гробнице — капеле, а њихова имена с подацима о мучењу уношена су у спискове мученика из којих су настала позната Мученичка акта у чију се аутентичност не може сумњати; сачувани су чак и протоколи судског поступка. Службено извештавање о мученицима Црква је организовала преко епископа. По неким извештајима папа Климент I поделио је Рим на седам региона и за сваки поставио по једног хришћанина нотара, који је био дужан да све случајеве његовог региона марљиво испита и запише, а папа Фабијан задужио је седам ђакона да пазе да нотари податке о мученицима тачно прикупљају.³ Свети Кипријан Картагински заповедио је свештеницима и ђаконима да се заузимају за оне

¹ Архим, Сергей, Полный месяцеслов Востока, I, Москва 1875, 7.

² J. Pascher, Das liturgische Jahr, München 1963, 475.

који су због вере затворени, да се брину за тела оних који су умрли у затвору и да име и дан смрти свакога од њих тачно упишу да би их могли помињати при помињању мученика.⁴ Захтев да се бележе датуми смрти није било тешко испунити, пошто су у свим градовима на мраморним плочама длетом били урезани календари и постављени за општу употребу. Аутентичне документе ове врсте имамо сачуване у опширном извештају општине Lyon-Vienne о мученицима који су тамо пострадали за време Марка Аурелија и у римском *Depositio martirum* који је најкасније за време папе Либерија (352—354) спојен са *Depositio episcoporum*.

Најстарији очувани западни календари су: Римско — Бухерински (середина IV века), Картагински (V век), Готски, Аљацијев, Бандинијев и др. По броју светаца сви су они међусобно врло слични. Упоредо са званичним литургијским календарима од најранијег доба хришћанства настајали су и мартиролози — зборници хагиографског литерарног карактера, који су постали прерађивањем података о мученицима и њиховим подешавањем за богослужбену употребу. О читању страдања мученика у дане њихових страдања изричито говори 46. правило Картагинског сабора: „Допуштено је и у напред читати страдања мученика, кад се славе дани њихових годишњих успомена”.⁵

За узор зборницима ове врсте служила је позната збирка „Палестински мученици” Јевсевија Кесаријског, дело историјског карактера. О великом интересу за ово и слична дела сведочи писмо александријског патријарха Евлогија (+607) упућено папи Григорију Двојеслову (590—604), којим је молио да му пошаље дела мученика, која је прикупио Јевсевије Кесаријски у време блаженога Константина, и мали зборник у једном тому неког кодекса пронађеног у то време у Риму. Од западних мартиролога најстарији је Псевдо-Јеронимов, сачуван у рукопису VIII века, са око 600 имена. Међутим, у Јеронимовом мартирологу о многим светима није било никаквих података, а због опширности било га је незгодно употребљавати на богослужењу, те је зато даљи развој имао путем скраћивања. Убрзо после Јеронимовог настао је Мали римски мартиролог. По узору на ова два најстарија западна мартиролога настали су и мартиролози енглеског монаха Беде (+735), лионског каноника Флора (+око 850), Рабана Мавра (+856), тријерског монаха Немца Ванделберта (+870), француза Адона (+875), бенедиктинца Узуарда (+око 875) и Швајцарца Ноктера (+912). Званични мартиролог Римске цркве састављен је по наређењу папе Григорија XIII и издао га је 1586. године кардинал Барони; друго допуњено издање приређено је за време папе Урбана VIII 1630. године.⁶

³ H. Kellner, *Heortologie*, Freiburg 1911, 157—158.

⁴ Исто, 158.

⁵ Н. Милаш, *Правила Православне цркве с тумачењима*, Нови Сад 1895, 178.

⁶ Сеприј, 35—67; V. Mošin, *Slavenska redakcija Prologa Konstantina Mokisijskog u svjetlosti vizantijsko-slavenskih odnosa XII—XIII vijeka*, *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 2 (1959) 19—20.

Са престанком гоњења у Источној цркви су се појавили нови борци с невидљивим непријатељем Цркве Христове у лицу великих подвижника, прослављених епископа и патријараха и других угодника Божијих. И као што су страдања мученика била пажљиво записивана тако су и подвизи ових „бескрвих мученика“ марљиво описивани. На почетку бескрајног низа житија стоји житије египатског анахорете светог Антонија Великог од светог Атанасија Александријског, које је својом структуром служило за узор каснијим писцима. У V и VI веку житијна књижевност је достигла свој зенит. Најблиставија су свакако житија светог Саве Освећеног (+532) и светог Јевтимија (+473) од Кирила Скитополског из средине VI века, као и житија светог Јована Милостивог и преподобног Симеона Едеског од Леонтија, епископа кипарског Неапоља (середина VII века).

Почетком V века појављују се читаве збирке житија великих подвижника, у којима су изложене и њихове кратке поуке у виду изрека. То су, заправо, својеврсне антологије познате под именом патерици или отачници. Најпознатији патерик је Египатски Велики лимонар, који није сачуван, али су се сачували из њега произишли Скитски и Азбучни или Јерусалимски. Познати су још и Синајски, Сводни, Римски, Луг духовни Јована Мосха и др. Њима су врло сродни Лавсаик Паладија еленопољског (прва четвртина V века) и Историја богољубаца Теодорита Кирског (+457).⁷

Збирке житија светих помиње већ Седми васељенски сабор, а свети Теодор Студит (+826) описује једну такву збирку у 12 свезака, свакако подељену на 12 месеци. Нову збирку житија у два тома саставио је патријарх Методије (843—847) за време свога боравка у Риму (815—821). У X веку монах Еваристос треба да је на иницијативу цара приредио једну збирку житија светих, али нама данас није познато да ли је он то и урадио.⁸ Несумњиво највећа заслуга у стварању првог опширног хагиографског зборника, подељеног према месецима и стога названог минологиј, припада светом Симеону Метафрасту. Симеон је, изгледа, рођен у време царавања Лава VI Мудрог (886—912). У Цариграду је стекао високо богословско и световно образовање и био је логотет царева Никифора Фоке (963—969), Јована I Цимискија (969—976) и Василија II (976—1025). Монах је постао негде при крају живота (умро крајем X или почетком XI века), а већ у XI веку поштован је као свети. Идеју за састављање једног минологија имао је још цар Константин Порфирогенит (913—957), који је био више књижевник и научник него државник, али се не може доказати да је Симеон Метафраст по његовом налогу сакупљао и прерађивао житија. Метафраст је био талентован књижевник и песник. Спевао је више разних песама (неки нису богослужбеног карактера), стихира и канона, а написао је и више проповеди. Међутим, он је остао нарочито познат по раду на сакупљању житија светих. Његов зборник житија првобитно се састојао из 10 књига и садржао је 148 житија, укључујући и састав о Суботи акатиста и говор Константина Порфирогенита на Преношење нерукотвореног

⁷ Уп. Ј. Поповић, Житија светих за јануар, Београд 1972, 20—21.

⁸ Н. G. Beck, Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich, München 1959, 272—3, 496—7.

образа Христовог из Едесе у Цариград. За један дан уносио је само житије једног светог. Од старијих текстова скоро без икаквих измена унео је свега 12 до 15 састава, док је друге стилски и реторски прерађивао, скраћујући или проширујући их, али не мењајући њихов историјски садржај, и они су, заправо, метафразе (препричавања, превођења са старијег на савремени говорни језик) по којима је он и добио надимак Метафраст. Остали текстови које је унео су производ његових савременика, а неке је и он сам написао. Метафрастов минологиј, било скраћен било проширен, врло брзо је наишао на велику примену у Византији и ван ње; данас се он налази у око 700 рукописа.⁹ Овај Симеонов Минологиј преведен је и на словенски језик и најчешће се назива „Метафраст“.

Зборници са опширним житијима, којима су често додаване и празничне проповеди великих отаца цркве, називају се и „Читиминеји“, „Читачки минеји“, а у новије време и „Минеји читанке“. Зборници житија с поукама за сваки дан године, подељени у посебне књиге за сваки месец, или спојена три месеца или шест месеци у једну књигу, називају се и „Пролог“, „Пролог-минеј“. Назив потиче из Петровог синаксара, који у цариградској верзији на почетку има један предговор — πρόλογος, чији је назив задржан приликом превођења на словенски, па је по њему, путем метонимије, цела књига названа Пролог. Ако у оваквим зборницима преовлађују беседе црквених отаца, онда се они називају „Панегирици“, „Тржасвеници“, а према западној терминологији „Хомилијари“. Зборници, пак, кратких житија светих, изложених по календарском реду, у црквеној књижевности обично се називају „Синаксари“ (од συναξίς црквени скуп ради вршења службе) па отуда и „Саборник“, „Празничник“, а понекад и „Минологији“ који одговарају западним мартиролозима. Изразом синаксар означавају се и литургијски календари који се налазе на крају јеванђеља и апостола и садрже имена светаца за сваки дан у години и упутства који се текст „зачало“ јеванђеља и апостола чита тога дана. Календари ове врсте понекад се називају κανονάριον (Синајско јеванђеље IX—X века), ἐκλογάριον (Криптофератско јеванђеље), μηνολόγιον — месецослов. У типцима њихов други, најопширнији део садржи упутства о начину вршења богослужења у току целе године, изложена календарским редом почев од 1. септембра, и он се назива синаксар, а у новијој руској црквенословенској редакцији месецослов. Исто тако се и календар у служабнику назива месецослов, који би када би имао упутства о „зачалима“ био скоро идентичан са онима у јеванђељима и апостолима. Пошто се календарски део типика по свом садржају битно разликује како од синаксара житија светих, тако и од синаксара — календара јеванђеља и апостола, који се у штампаним издањима назива и *Соборникъ*, то израз месецослов највише и одговара овом другом делу типика.

Најстарији сачувани грчки зборник житија јесте Минологиј цара Василија II (976—1025) с краја X или почетком XI века (издао га Албани 1727. године). Међутим, постојали су и старији синаксари

⁹ Исто, 572—3.

о којима говори предговор Петровог синаксара из прве половине XI века: „Многи који су засијали философијом, с великом су марљивошћу настојали да распореде за сваки дан целе године податке о светима који се спомињу, њихово порекло, живот и свршетак какав је ко имао, где и када треба вршити њихов спомен, те да ставе у писмо оно што се чита и пева по црквеном уставу током године”. Али, каже даље исти предговор, једни због лености, а други због неискусности нису успели да тај посао доврше, а оно што су урадили нису урадили систематски, већ су то извршили „сметено и непотпуно” (συνεχρμένως καὶ ἀνακολούθως).¹⁰ Василијев Минологиј сачуван је подељен на две половине: зимску, у оригиналном царевом примерку са чувеним илуминацијама (налази се у Ватикану) и летњу у нешто каснијем препису, рукопис Гротафератског манастира у Кампанији. Писац је био можда сам цар, изузев предговора у стиховима који велича цара и илустрација које носе имена уметника. Минологиј садржи око 800 састава равномерних по обиму.¹¹ У осталим грчким и западним зборницима измешани су кратки, средњи и опширни састави.

Петров синаксар настао је ускоро после Василијевог, вероватно у другој четвртини XI века. Предговор каже да је аутор трудољубиви Петар „изучивши како историјске књиге тако и списе старих, а не оставивши без проучавања ниједно место ни на Истоку ни на Западу, одлично је попунио оно што је недостајало код других; не само што је с пажњом изложио у овој књизи поименични попис светаца који су посвуда преминули, већ је додао што је требало певати и читати сваког дана, да би они који се користе (овом књигом), а знају (садржај) подсетили се, а који не знају научили се”. Овај синаксар је посебан тип пролога који се потпуно разликује од Василијевог минологија, како својим слогом тако и неравномерним саставима: кратким и опширним, који су већим делом ушли у грчки стиховни пролог. Упоређивањем Петровог пролога с Василијевијем минологијем утврђено је да око 70 успомена Василијевог минологија није ушло у Петров синаксар, а да је додано око 140 нових; свега има око 900 успомена. По архимандриту Сергију распоред успомена у многоме је близак студитском типичу и он мисли да је овај синаксар написан за неки цариградски манастир. Најстарији сачувани рукопис овог Синаксара потиче из 1249. године.

Сирмундов или Кларемонтански синаксар (Кларемонтанским је назван по колегију у Клермонту којем је припадао, а Сирмундовим по имену свога власника свештеника Сирмунда) сачуван је у рукопису из XII века. Он обухвата читаву годину и за један дан има једну, две или више успомена, али ипак има мање успомена од Петровог на који много личи распоредом грађе и мешањем опширних и кратких житија, због чега га архимандрит Сергије сматра „ро-

¹⁰ Грчки текст према рукопису еп. Порфирија из 1249. г., са словенским и руским преводом, наводи Сергий, 232—234.

¹¹ Мошин, 20.

¹² Сергий, 232—240; Мошин, 20—21.

ђеним братом, ако не сином Петровог синаксара" и мисли да они представљају две редакције старијег синаксара истог типа.¹³

Оба наведена типа синаксара, Василијев с равномерним саставима и Петров — Сирмундов с неравномерним, који је по архимандриту Сергију више него вероватно тип првобитног пролога старијег од Василијевог минологија, доживели су касније редакције које су потом преведене на словенски језик и у таквом облику ушле у словенску књижевност. Василијев је синаксар још у току XI века претрпео, по свој прилици, две поступне прераде чији се аутори спомињу у предговору испред текста друге редакције сачуване у словенском преводу. Тај предговор је онај „пролог" Петровог синаксара, с том разликом што је име Петра замењено именом трудољубивог Илије, и с податком о другом редактору Константину, „додатак пространије написаних успомена сачинио је Константин худи, митрополит мокисијски, који моли све што благочестиво живе да се моле за њега". Овај последњи пасус несумњиво потиче од самог митрополита, јер је само он могао назвати себе „худим". Овај пролог је у ствари прва прерада Василијевог минологија; додано је око 270 успомена, али без биографија. Поједини свети су померени на друге дане, а у оквиру истог дана је измењен поредак спомена. Многи састави су измењени; око 65 састава се много разликује од Василијевих, који могу бити и потпуно нови подаци о светима којих нема у Василијевом минологију. Архимандрит Сергије је указао на измене учињене у Илијиној и Константиновој редакцији и расправљао питање аутора прераде. О Илији се не зна ништа осим имена, а подаци наведени у предговору не односе се на њега већ на аутора Петровог синаксара, одакле је тај предговор и преузет. Он је, даље, на основу анализе текста утврдио да су редакцијске промене текст Василијевог минологија прилагођавале студитском типик у да се допуне односе на студитске свете, што по њему даље значи да је ова редакција настала у Студитском манастиру и да је главни редактор Илија био студитски монах или сабрат неког другог манастира у ком је држан студитски типик. Константин је био митрополит града Мокиса или Јустинијанопоља у Малој Азији у провинцији III Кападокија коју је основао цар Јустинијан (527—565) и њему се може приписати само прерада или састављање ових 65 опширних житија додатих Василијевом тексту. Према последњим подацима о Лазару Галисијском (9. новембар) који је живео средином XI века, Илијина редакција није могла настати пре друге половине XI века, а највероватније тек крајем истог века. Редакција митрополита Константина могла се појавити не касније од XII века, а врло вероватно почетком истога, ако не још крајем XI века; одмах иза Илијине. Владимир Мошин, међутим, сматра да се може претпоставити да није ни постојала посебна Илијина редакција, пошто се сви подаци о Илији стварно односе на Петра, и да је Илија, можда био сродник митрополитов који је радио по његовом налогу, чијем је делу митрополит додао свој део, а податке о Лазару Галисијском у текст је могао уне-

¹³ Сергий, 240—241. Сирмундов текст издали су боландисти у *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris. Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Simondiano nunc Berolinensi adiectis synaxariis selectis opera et studio Hippolyti Delahaye, Bruxellis 1902 (fototipski izdano 1954).*

ти сам митрополит; у том случају би се последња редакција помакла у последњу четврт XI века.¹⁴ Константинов пролог је у сваком случају већ половином XII века, неки помишљају и на крај XI века, био преведен на словенски језик.

Пролог је касније доживео више разних прерада. Најзначајнија је тзв. стиховна или метричка редакција, која је настала у Византији у другој половини XII века, после смрти патријарха Лава 1143, а пре латинског освајања Цариграда (1204). Стиховном или метричком названа је по стиховима — два јампска или два јампска с једним хероичким — који се налазе испред сваког житија у којима је резимиран садржај састава који они често потпуно замењују.¹⁵

Стиховни пролог састављен је на основу Петровог синаксара с неравномерним саставима, али је по својим успоменама несравњено богатији од Василијевог минологија и обе његове редакције — Петрове и Сирмундове. Архимандрит Сергије мисли да су Фабриције и Филарет Черниговски неоправдано сматрали да је аутор овог пролога познати песник XI века Христофор Митиленски, патриције и судија Пафлагоније, коме Пролог московске Синодалне библиотеке, XIII—XIV век, изричито приписује само стихове у којима је наведено само име, начин смрти и дан успомене светитеља. Агапије Критски и Асемани за аутора овога синаксара држали су Никифора Калиста Ксантипула, монаха цркве Свете Софије из времена око 1333. године, за којег се поуздано зна да је написао триодне синаксаре, од Недеље митарја и фарисеја до Недеље свих светих. Архимандрит Сергије прихвата мишљење јерусалимског патријарха Доситеја и светогорског монаха Никодима, преводиоца и исправљача синаксара, да је састављач био Маврикије, ђакон Велике цркве у Цариграду.¹⁶ Стиховни пролог је постепено потиснуо редакције Василијевог минологија и ушао у сталну црквену употребу у Грчкој цркви, а нарочито у штампане минеје. Године 1601. епископ Макоим Маргуније превео га је на новогрчки, а у новом преводу објавио га је Никодим Светогорац 1819. године.

Питање словенског превода стиховног пролога расправљао је Владимир Мошин и, по њему, овај пролог је по свој прилици у трећој четвртини XIV века био преведен на словенски језик, несумњиво на Балкану и у словенским земљама постепено је истиснуо редакције Василијевог минологија; за један од најстаријих његових рукописа сматрао је Пролог Радослава Скопчића из 1370. године, рукопис ЈАЗУ III в. 19 (Михановић 4).¹⁷ После Мошина у нас се текстологијом дечанских пролога позабавио Димитрије Богдановић и утврдио да постоје две редакције стиховног пролога, односно да се разлике преводбења могу посматрати као различити преводи и да се може говорити о два превода са грчког. Најстарији сачувани дечан-

¹⁴ Мошин, 22—23; Сергий, 251—253.

¹⁵ Највећи део стихова издао је у једној књизи Siber, *Ecclesiae graece martyrologium*, Leipzig 1727.

¹⁶ Сергий, 266—268.

¹⁷ Мошин 24; Исти, *Cirilski rukopisi Jugoslovenske akademije*, I, Zagreb 1955, 175—178.

ски Пролог стиховни за децембар — фебруар, бр. 55, писан је 1355/65. године, и по писару другог дела текста назван је Лукијев, истоветног је састава и текста са Прологом Радослава Скопчића, те најбоље репрезентује ову, условно је можемо означити као старију српску редакцију стиховног пролога. Другу, свакако млађу редакцију српског стиховног пролога имамо у дечанском Прологу за децембар — фебруар, писаном 1394. године можда руком самог приложника Варлама. Ова редакција је заступљена и у старијим рукописима Универзитетске библиотеке у Београду: Пролог за јануар — април, Рс 17, из 1360/70. године и Пролог Рс 16 исто из 1360/70. године, а обе редакције се потврђују бројним другим рукописима из приближно истог или каснијег времена. Обе редакције су се сачувале скоро искључиво у српским рукописима, те премда се из последњих деценија XIV века сачувало неколико стиховних пролога бугарске редакције мало је вероватно да је овај пролог преведен у Бугарској. Богдановићева теза да је стиховни пролог преведне на словенски бар почетком XIV века ако не и раније потпуно је основана.¹⁸ Пошто је у Србији или у Хиландару у ово време извршен и нови превод минеја на српски то је врло вероватно да је и први превод стиховног пролога био српски. У Русији је 1641—1643. извршена нова редакција пролога за штампано издање у којем је стиховни пролог био допуњен саставима из редакције Василијевог минологија, и тај штампани пролог се отада употребљава у словенском богослужењу, а у Грчкој цркви поред Никодимовог издања постоје и разни други стиховни синаксари.

Код православних Словена у средњем веку била су раширена два основна типа пролога: Манологиј Василија II у редакцији студита Илије и митрополита Константина Мокисијског и стиховни пролог у јужнословенском, највероватније српском, преводу, с почетка XIV века.

Архимандрит Сергије посветио је посебну пажњу најстаријим словенским пролозима, али се зауставио на руским рукописима. Он је указао на постојање две посебне редакције преведеног Василијевог минологија: прва, најстарија са житијем св. Бориса и Глеба, кнеза Мстислава и преподобног Теодосија Печерског, и друга, млађа редакција проширена са око 130 нових састава од којих су најзначајнији: житије св. Лудмиле и Вјечеслава чешких, пренос моштију св. Климента, проповед апостола Андрије у Русији, житије св. Теодора Смоленског и др.; доказао је несумњиво руско порекло друге редакције, а дошао је и до уверења да је и прва редакција превода настала у Русији. Његови су закључци о руском пореклу словенског пролога и о његове две руске редакције били прихваћени у науци с краја прошлог и почетком овога века.

Питање књижевне редакције у јужнословенским рукописима пролога обрађивали су руски слависти прве четврти овог века: Со-

¹⁸ Д. Богдановић, Две редакције стиховног пролога у рукописној збирци манастира Дечана, Упоредна истраживања 1 (1975) 37—72.

¹⁹ Сборник ОРЯС, 88 (1910) 176; уп. Мошин, Славенска редакција Пролога, 25—28.

болевски, Јацимирски, Серебрјански и Сперански. Соболевски је дошао до закључка да је превод пролога настао у предмонголској Русији и да су стари јужнословенски текстови настали на подлози руског оригинала.¹⁹ Сперански је на основу упоређивања јужнословенских рукописа пролога са руским указао да састави о руским светима нису исти у руским и јужнословенским рукописима, што се не слаже са претпоставком о једноставном преносу на Балкан руског предлошка, а познати податак о „глазатима“ који се налази у свим текстовима доказује да је код првобитног превода несумњиво суделовао Рус. Али пошто русизми нису расејани по читавом тексту пролога, већ су на неким местима исти грчки изрази преводени разним словенским речима, Сперански је поставио хипотезу да је превод пролога настао као плод заједничког рада неколицине преводилаца Словена међу којима је био и Рус; превод је извршен у почетку XII века, вероватно у Цариграду. Првобитни текст је у Русији и на Балкану имао посебну судбину. На словенском југу се у доба стварања другог бугарског царства из старије редакције развија друга редакција простог (нестиховног) пролога, која се разликује од првобитне променом односа према негрчким успоменама и сказанијима, скраћивањем броја српских спомена и повећањем бугарских; то се одразило и на руским споменима који су губили нека сказанија старије редакције. При стварању друге јужнословенске редакције пролог је претрпео утицај руске књижевности, наполе руског пролога. Хипотеза Сперанског цитира се као постедна теорија и у најновијим делима у руској књижевности, као и у Совјетској енциклопедији.²⁰

Са хипотезом Сперанског о постанку словенског пролога не слаже се Владимир Мошин, наглашавајући да је и сам Сперански своју теорију сматрао хипотезом. По Мошину вероватнија је стара теорија о постанку превода у Русији, и она има више ослоња у језичким и историјским чињеницама него хипотеза о колективном руско-јужнословенском раду. За доказ својој тврдњи он наводи чињеницу постојања руских елемената у свим јужнословенским рукописним пролозима, на пример, руски свети Борис и Глеб, Теодосије и Мстислав налазе се у свим јужнословенским рукописима старије редакције, а бугарски и српски свети не јављају се у руским рукописима. Сам распоред јужнословенских житија у српској и бугарској редакцији сведочи да су ти састави у текст пролога уношени касније према локалним традицијама. Зато бугарски текстови не помињу успомену св. Симеона Српског, нити пак српски текстови помињу бугарског цара Петра; само се Јован Рилски и локални јужнословенски свети XI века, Прохор Пчињски, Гаврило Лесновски и Јоаким Осоговски, јављају у понеком српском и бугарском рукопису, сви су остали касније унети. За руско порекло словенске редакције Константиновог пролога говори и постојање великог броја руског рукописа тог дела насупрот малом броју јужнословенских рукописа (Мошин је прикупио податке за 12 јужнословенских рукописа овог пролога), а стиховни пролог је у Русији био раширен несраз-

²⁰ Большая советская энциклопедия, 2. изд. т. 35, „Пролог“; уп. Мошин, Славенска редакција Пролога, 28—29.

мерно мање од Константиновог, који је с мањим изменама био преписиван све док га није потиснуо руски штампани пролог.

На основу чињенице велике распрострањености Константиновог пролога у руским рукописима насупрот врло малом броју познатих јужнословенских рукописа те врсте и врло великог броја јужнословенских рукописа стиховног пролога према малом броју руских рукописа те редакције Мошин претпоставља да је Константинов пролог руске редакције, а стиховни јужнословенске. Да је стиховни пролог заиста јужнословенски то је, по његовом мишљењу, несумњива чињеница коју потврђује и језик и садржина тих пролога.

Друга редакција је, по архимандриту Сергију, дело једног аутора Словена и настала је пре XIV века. У погледу садржаја већина измена у другој редакцији начињена је на подлози старих словенских читачких минеја XI и XII века и других старих састава који се не јављају у руским рукописима прве редакције, а ни у јужнословенским пролозима.

Јужнословенске рукописе Мошин дели на две редакције, које се разликују не само бројем и обликом словенских састава већ и језичком рецензијом, и прву назива редакција А, а другу редакција Б. У А редакцију спада 5 српских и 1 бугарски (или српски ресавски?) преписан са српског предлошка. У Б редакцију спада 5 бугарских и 1 српски XIV века преписан са бугарског предлошка.

Редакцију А сачињавају српски пролози: Берлински 37, Београдски 19 и македонски Хлудовски 191, вероватно из последње четвртине XIII века, и они немају ниједног јужнословенског састава већ само руске првог слоја (св. Борис и Глеб, Мстислав и св. Теодосије). Остали пролози ове редакције додају руским саставима првога слоја домаће саставе, и то: Уваровски 70 из XIII века, св. Симеона Мироточивог и Јована Рилског са Прохором Пчињским; Загребачки с краја XIII века, св. Симеона Мироточивог, св. Саву, св. Арсенија и св. краља Стефана Уроша; Берлински 38 из друге половине XIV века помиње само св. Саву и св. Петку. Моралнопоучних састава у овој редакцији нема.

Редакцију Б сачињавају бугарски и бугарско-српски рукописи: Хлудовски 189 из прве половине XIV века, Лесновски из 1330. године, Ковачевићев из истог доба, Погодинов 58 из 1339. године и Румјанцевски 319, такође из прве половине XIV века. У овим рукописима поред старијих житија долазе руски састави другог слоја: житије св. Олге и подаци о освећењу храма Светог Григорија у Кијеву и о св. Кирилу (14. II) и живот св. Кирила и Методија (25. VIII). Рукописи ове групе другог слоја руских састава додају податке о бугарским светима: цару Петру, св. Јовану Рилском у јужнословенским: Гаврилу Лесновском и Јоакиму Осоговском, као и о св. Петки. Међутим, ниједан јужнословенски пролог нема руских житија или успомена трећег слоја прве редакције: Освећење цркве Богородице на десјатине, Покрова Богородице, преподобног Андреја Јуродивог, св. Леонтија Ростовског, св. Михаила Черниговског и св. Владимира. На основу изложених података Мошин је извео следеће закључке:

— Није постојала првобитна редакција словенског пролога без руских састава првога слоја;

— Руски предложак, основ јужнословенске А редакције сачуване у српским текстовима, није имао моралнопоучних састава, а садржао је податке о Борису и Гљебу, св. Теодосију и Мстиславу; првобитни текст словеноког пролога постао је иза 1132. године;

— Најстарији сачувани руски текстови: Софијски 1324, крај XII почетак XIII века, Лобковски из 1262. године и др. свакако не представљају првобитну руску редакцију већ њезину каснију прераду, са руским хагиографским подацима другог слоја и са моралнопоучним саставима;

— Може се претпоставити постојање групе састава трећег руског слоја која није утицала на јужнословенске редакције;

— Ниједан од података о јужнословенским светима који се јављају у јужнословенским рукописима А и Б редакције не налази се у рукописима прве руске редакције и према томе тих састава није ни било у првобитном тексту.

Нема тачних података о времену преласка руског предлошка на Балкан, али Мошин на основу садржаја пролога А редакције сматра да је руски предложак ове редакције могао да пређе ускоро после своје појаве у Русији, можда већ у четвртој деценији XII века, а највероватније у доба Стефана Немање; предложак Б редакције која има руске саставе другог слоја и која је млађа од српске А редакције, могао је прећи најкасније у првој половини XIII века, у доба постанка првог бугарског царства. Што се тиче питања где је извршен превод, Мошин сматра да је превод пролога извршен у Русији.²¹

Најстарији календарски споменици Источне цркве потичу из VIII до IX века и налазе се уз текстове јеванђеља и апостола и кратки су, садрже само спомене мученика и господњих празника, а касније примају богородичне празнике и помене светитеља, преподобних отаца и других светих и још касније попразнства. У погледу броја успомена празника и светих доста су различити. Тежња за уједначавањем месецослова почиње да се осећа тек од почетка X века и то под утицајем типика, најпре студитског а касније јерусалимског.

Између месецослова типика и синаксара — пролога морала је од самог почетка постојати једна природна органска веза. Директне доказе те везе налазимо у самим текстовима синаксара — пролога и типика. Тако, на пример, у напред цитираном предговору Петровог синаксара стоји да су многи распоређивали за сваки дан целе године податке о светима и стављали у писмо оно што се чита и пева по прквеном уставу (типiku) током године. Очигледно је, дакле, да су састављачи збирки житија светих управљали се према типiku. Приоритет су одувек имали велики Господњи празници, који су и по времену настанка најстарији, и ако би се десило да је успомену неког светог требало празновати истог дана, односно датума када се празнује неки Господњи празник, то је за прослављање светог као временски млађег и по рангу нижег морао се тражити неки други слободан термин. То се заправо десило са успемном смрти св.

²¹ Мошин, Славенска редакција Пролога, 40—48.

Јована Златоустог — 14. септембра када се празнује Воздвижење часног крста. Зато у Погодинском прологу бр. 189 и неким стиховним пролозима 14. септембра стоји да успеније оца нашег Јована, архиепископа Златоуста Константинова града, због Часног крста би од светих отаца пренето на 13. новембар. Ова напомена је потом из пролога прешла у типике и налази се, на пример, у грчком Типику Лавре преподобног Атанасија Атонског бр. 98, рукопис XIII века, као и у нашим најстаријим типичима, Никодимовом, Романовом и њиховим преписима, у којима на почетку правила службе Воздвижења часног крста стоји да се у Цариграду и у свим другим (местима) служба Златоустоме не пева у овој пресветли дан због узвишености Господњег празника (Воздвижења) ... и због тога пренесе се на 13. новембар иако же въ синаѣари внимаѣ ѡбрѣшеши, а да приличи певати је са (службом) празника певали би је Јерусалимљани и било би написано у њиховим типичима.

Ради ближег одређивања односа наших најстаријих типика и пролога поредили смо успомене (помињања) светих у месецословима типика са поменима у пролозима.

Поред месецослова Никодимовог и Романовог типика, као основних текстова, користили смо јерусалимски грчки Типик Синајске библиотеке бр. 1096 из XII века²² и Синодални 456 из XV века и грчке и руске цариградске типике: Типик Велике цркве, рукопис Патмоске библиотеке бр. 266, IX — X век;²³ Типик Велике цркве, рукопис јерусалимског манастира Св. Крста бр. 40, X век;²⁴ Евергетидски типик XII века;²⁵ ГИМ Синодални 330 Типик цариградског патријарха Алексија, руски рукопис XII — XIII века; ГИМ Синодални 333 Студитски типик, рукопис руски из 1398. године; ЦГАДА Типографски 1236 Студитски типик, руски рукопис XIV века и ГИМ Синодални 905 Студитски типик, руски рукопис XV века.²⁶ Поред ових типика користили смо и објављене податке о поменима светих у најстаријим словенским служабним минејима прве редакције, насталим према студитском типику и служабним минејима друге редакције насталим према јерусалимском типику.²⁷

Прости (нестиховни) пролози:

ГПБ Погодински 58 из 1339. године, редакција бугарска. Обухвата 1. септембар до 25. новембра.²⁸ Текстове који недостају (за 4, један део 11. и за 12, 13, 14. и 15. и део 16. септембра) употпунили смо Хлудовским прологом 189.

²² А. Дмитриевский, Описание литургических рукописей, том III, Толка, ч. II, Петроград 1917, 20—65.

²³ Исто, Толка I, Киев 1895, 1—152.

²⁴ J. Mateos, Le Typicon de la grande église, t. I Rim 1962, t. II 1963.

²⁵ А. Дмитриевский, Толка I, 265—614.

²⁶ Податке о поменима светих у овим руским рукописним типичима објавио је Сергей у 6. додатку Месецослова, 24—35.

²⁷ Исто, 8. додаток, 52—74.

²⁸ Издан је у Памятники общества любителей древней письменности, СХХХV — СХХХVI, Петроград 1916; уп. Мошин, Славенска редакција пролога, 34.

ГБА Румјанцов 319, обухвата целу годину изузев месеца септембра и 1. октобра. По Востокову потиче из XIII—XIV века, а по Мошину из прве половине XIV века (вероватно друга четврт) чисте рашке редакције с ретким траговима бугарског предлошка.²⁹

ЈАЗУ III с 6 Пролог Константина Мокисијског, најстарији српски рукописни пролог, рашка редакција краја XII или почетка XIV века.³⁰

САНУ Рс 53 Лесновски пролог из 1330. године.

Стиховни пролози:

Универзитетска библиотека у Београду Рс 17, Пролог за јануар — април из 1360/70. године, правопис рашки.

Универзитетска библиотека у Београду Рс 16, Пролог за септембар — децембар из 1360/70. године, правопис рашки.

Народна библиотека у Београду Рс 94, Пролог за март — јуни из 1360/70. године, правопис рашки.

ЈАЗУ III в 19 (Михановић 4) Пролог Радослава Скопчића за децембар — фебруар, правопис рашки из 1370. године.³¹

ЦП М-3 Прилепски пролог за зимску половину године, редакција српска, писан око 1385—1390. године.³²

СМ М-1 Пролог Скопске митрополије за летњу половину године (март — август), редакција српска, л. 1—193 из прве половине XV века, а л. 194—292 из око 1370. године.³³

ЈАЗУ III с 8 Пролог манастира Крке за зимску половину године (септембар — фебруар) редакција српске из 1570. године.³⁴

ЈАЗУ III с 14 (Михановић 13) Лесновски пролог за јун — август, српске редакције из 1572. године.³⁵

У типичима се, као и у синаксарима јеванђеља и апостола, у односу на прологе помиње релативно мали број светих, али они имају своје службе у минејима преко којих је њихов култ, у мањој или већој мери, проширен у свим православним земљама и у пролозима они се скоро редовно налазе на првом месту под одговарајућим датумом и имају своје житије по ком се и разликују од бројних других светих који се у пролозима само помињу, често без икаквих биографских података. У месецословима Никодимовог и Романовог типика помиње се око 520 разних светих и других успомена, у простим (нестиховним) пролозима око 1770 са око 750 састава, а у стиховним пролозима око 2430 светих. Но и поред оваквог бројног

²⁹ А. Востоков, Описание русских и словеских рукописей Румянцовскаго музея, Санктпетербург 1842, 448; Мошин, Славенска редакција Пролога, 33. Снимке целог рукописа ставио ми је на располагање проф. Мошин на чему му искрено благодарим.

³⁰ Мошин, Гирилски рукописи, 157—162. Овај рукопис сам само делимично користио.

³¹ Исто, 175—178.

³² В. Мошин и сарадници, Словенски рукописи во Македонија, Скопје 1971, 195—242.

³³ Исто, 242—276.

односа не могу се све успомене из типика наћи у пролозима. Тако се од светих Никодимовог и Романовог типика не налазе или се ретко у ком прологу могу наћи следеће успомене:

1. септембар	муч. Аитала;
4. септембар	муч. Евтих (Евтихија) брат (кћи) ап. Филипа, једног од 7 ђакана;
9. октобар	преп. Андроник;
14. октобар	преп. Косма Мајумски;
28. октобар	преп. Стефан Саваит;
3. новембар	Освећење цркве св. муч. Георгија у Лидији;
26. децембар	свештеномуч. Јевтимије (помиње га ЦП М-3);
4. јануар	преп. Теоктист Сикелијски (Сицилијски);
8. јануар	преп. Георгије Хозевит и Емилијан Исповедник;
31. март	преп. Ипатије Чудотворац;
28. мај	преп. Никита епископ халкидонски;
6. јун	преп. Висарион;
13. јул	Сабор архангела Гаврила;
17. јул	св. и прав. Никита, помиње га само Романов типик и ниједан други споменик.

Ове успомене се не налазе ни у студитским типикима, сем што Патмоски 266 помиње Стефана Саваита (28. X) и Теоктиста Сицилијанског (4. I); само се по себи разуме да се помињу у грчким јерусалимским типикима, пошто су Никодимов и Романов типик преводи јерусалимског типика. Ова појава може се објаснити само чињеницом даљег проширивања јерусалимског типика после потискивања студитског, чији је месецослов формиран делимично под утицајем старије редакције пролога (нестиховног), а јерусалимски је примајући нове успомене више се приближио стиховном прологу, у који је током времена унето много више успомена него у нестиховни, али пошто наведених успомена нема ни у њему то значи да се јерусалимски типик није ослањао искључиво на прологе, односно да стиховни пролог није морао акцептирати све успомене типика.

Мањи број успомена наших типика налази се само у простим (нестиховним) пролозима, а у стиховним не, то су:

22. новембар	ап. Филимон; помињу га јерусалимски типичи: Синајски 1096 и Синодални 456, а у студитским га нема, сем што га помињу студитски минеји: Типографски из 1097. г. и Синодални XII века 161.
15. јануар	преп. Павле Тивејски; налази се у студитским типикима: Патмоском 266 и Синодалном 330 и јерусалимском Синодалном 456.
8. април	ап. Руф; помињу га јерусалимски типичи, у студитским минејима помиње се ап. Иродион и др.
16. август	Пренос убруса из Едесе у Цариград (944. г.); помињу га студитски типичи, а јерусалимски не.
24. август	свештеномуч. Евтихије, ученик Јована Богослова; помиње га студитски типик Синодални 330 и јерусалимски: Синајски 1096 и Синодални 456.

Од ових успомена карактеристична је успомена Преноса уџру-са коју налазимо само у најстаријим студитским типичима и простим пролозима и она нам, с једне стране, указује на ближи узајам-ни однос између студитских типика и простих пролога, а с друге на повезаност јерусалимског типика са стиховним прологом.

Већи број успомена наших типика налази се у стиховним про-лозима, а у нестиховним не, или врло ретко, то су:

11. октобар	Теофан Исповедник и Творац (канона); помињу га сви наведени студитски и јерусалимски типичи и најстарији словенски минеји.
19. октобар	преп. Андреј Критски; не помињу га ни студитски ни најстарији јерусалимски типичи, сем што га јерусалимски Синодални типик 456 (XV век) помиње 17. X.
22. октобар	Светих седам ефеских отрока; студитски типичи и минеји их не помињу, а помињу јерусалимски и Евергетидски.
31. октобар	муч. Епимах; помињу га и студитски (изузев Синодалног 330) и јерусалимски типичи и минеји.
9. новембар	св. Никандар еп. мирски и Јермеј Презвитер; не помињу их ни студитски ни старији јерусалимски типичи ни минеји.
10. новембар	ап. Ераст; не помињу га ни типичи ни минеји.
13. децембар	муч. Орест (Севастијски); не помињу га ни најстарији типичи ни минеји, али зато 10. XI место ап. Ераста помињу муч. Ореста (лекара тијанског) кога, опет, нема у нашим типичима.
27. децембар	преп. Теофан Творац (канона); студитски типичи помињу га и 27. XII и 11. X, сем што га Евергетидски и Синодални 330 и минеји не помињу 27. XII; грчки јерусалимски типичи помињу га само 11. X.
21. јануар	муч. Евгеније Трапезунтски; не помињу га студитски типичи ни минеји.
30. јануар	Св. три јерарха; студитски типичи и минеји их не помињу, а помиње јерусалимски Синодални типик 456 и јерусалимски минеји.
16. април	мученице Агапија и Хионија; у студитским типичима нема њихове успомене, сем што Агапију помињу студитски минеји, а Евергетидски типик и Хионију.
12. јун	преп. Петар Атонски; не помињу га студитски типичи ни минеји, а ни најстарији јерусалимски типик — Синајски 1096.
17. јул	Пренос моштију Лазара Галисијског; не помињу га ни студитски ни старији јерусалимски типичи, нити га пак помињу минеји, а помиње Евергетидски типик.

28. јул	ап. Прохор и Никанор; студитски типичи их не помињу, изузев Евергетидског, а помињу минеји и јерусалимски типичи.
17. август	муч. Мирон; помињу га студитски типичи (сем Патмоског 266) и минеји.
21. август	ап. Тадеј; студитски типичи га не помињу, изузев Евергетидског и Синодалног 905.
23. август	муч. Луп; студитски типичи га ни помињу, изузев Евергетидског и неких минеја.

Ових 17 успомена несумњиво указује на тешњи однос јерусалимског типика и стиховног пролога, а нарочито шест успомена (19. X, 9. XI, 10. XI, 21. I, 30. I и 12. VI) којих нема не само у студитским типичима него ни у најстаријем јерусалимском типичу, Синајском 1096, и које су вероватно током XIII или почетком XIV века у јерусалимски типик унете из стиховног пролога, или су пак биле прво унете у типик па из њега прешле у пролог. При оваквим компарацијама мора се увек имати у виду чињеница да најстарији зборници текстова истога жанра нису били потпуно једнообразни. Они то нису ни могли бити све до XIV и XV века, када је у свим православним црквама уведен јединствен јерусалимски систем богослужења који је унео задивљујућу униформност.

У српским синаксарима, као ни у другим јужнословенским, до краја XII века није било руских празника, нема их, на пример, у Мирослављевом јеванђељу, а ни у нешто млађим опоменицима: Јеванђељу по па Јована, Вукановом јеванђељу, Слечанском апостоу и др., а са преписивањем руских предложака прешли су и руски празници и у XIII и првој половини XIV века они се налазе скоро у свим јужнословенским синаксарима.³⁴ У исто време се у нашим рукописима појављују и наши српски светитељи: св. Сава, св. Симеон и ов. Арсеније. Њихове успомене су забележене у синаксарима српских јеванђеља и апостола XIII века: Богданово јеванђеље, Јеванђеље САН 5, Дечанско Гиљфердингово јеванђеље, Апостол САН 20, Дечански апостол 26, Михановићев апостол, три пећка апостола и др.³⁵ Пролог Константина Мокусијског ЈАЗУ III с 6 поред поменутих наших светитеља помиње и руске свете првог слоја: Успеније св. Гљеба (5. IX), св. Бориса и Гљеба (2. V пренос моштију, а 24. VI њихов спомен), св. кнеза Мстислава (15. IV) и преп. Теодосија Печерског (3. V), а нема руске празнике другог слоја, ни словенске ни јужнословенске свете. Међутим, Румјанцов пролог 319 из прве половине XIV века, српске редакције с ретким траговима бугаризма, помиње руске свете не само првог него и другог слоја старије редакције: Освећење цркве св. великомуч. Георгија (26. XI), Теодосија Печерског (3. V) и св. Олгу царицу руску (11. VI). Он још помиње и јужнословенске и опште словенске свете: преп. Петка (14. X), Јован Рилски (19. X), Петар цар бугарски (30. I), Јоаким Осоговски (16.

³⁴ V. Mošin, O periodizaciji rusko-južnoslavenskih književnih veza, Slovo 11—12 (Zagreb 1962) 84.

³⁵ Мошин, Јужнословенска редакција Пролога, 59.

У месецослову Никодимовог типика нема ни руских ни јужно-словенских светих. Помени српских светитеља само су нотирани на маргинама листова. Роман Хиландарац је 1331. године приликом преводбења јерусалимског типика за потребе Хиландара, свакако у договору са хиландарским братством, унео у Типик успомену св. Саве, св. Симеона и св. Арсенија и одредио да им се служи служба; други словенски светитељи у њему се не помињу. Крајем XIII и у првој половини XIV века преведене су са грчког на српски и друге богослужбене књиге у којима су службе изложене по систему јерусалимског типика. У њих су постепено уношени помени и службе српским и јужнословенским светим. Истовремено је слабио руски књижевни утицај, што је и довело до губљења помена, служби и житија руских светих у српским богослужбеним књигама, а самим тиме и у стиховним пролозима.

Разлике између месецослова типика и пролога су разумљиве ако се има у виду сама њихова намена. Наиме, типизи садрже у првом реду оне свете којима се врши служба, и зато су у српске типике поред општеправославних светих уношене успомене националних, а касније и јужнословенских и општесловенских светих чији је култ био развијен у нашем народу. Пролози су, међутим, имали дидактичко-поучни карактер и могли су садржати житија и свих осталих светих, која су монаси свакодневно слушали на богослужењу и читали у својим келијама трудећи се да их својим животом подражавају.

Zusammenfassung

Dr. Pribislav Simić

DIE REDAKTIONEN VON PROLOGOI UND DIE MONOLOGIA IN DEN TYPIKA

Im Artikel wird in Kürze die Entwicklung der hagiographischen Literatur dargelegt, von der Zeit der Entstehung der Acta martyrum, der westlichen Kalender und der Märtyrologia bis hin zum Entstehen der ältesten Sammlungen von Hagiographien und der Sammlungen von Feiertagspredigten, der sogenannten Lesemeneen, der Prologia-Meneen, Homiliaren und Synachsaren. Eine besondere Aufmerksamkeit wird der Entstehung vom Synachsar-Prologien, ohne Versen und in Versen, und seiner serbischen Übersetzungen, gewidmet. Das griechische Prologion ohne Versen mit ausführlichen Zusammensetzungen ist schon in der Hälfte des 12. Jhs., und vielleicht am Ende des 11. Jhs., in die slawische Sprache übersetzt; in die serbische Sprache ist es spätestens anfangs des 14. Jhs. übertragen. Das Prologion in Versen ist in der serbischen handschriftlichen Tradition in zwei Redaktionen aufbewahrt, woraus die ältere wenigstens anfangs des 14. Jhs., und vielleicht früher übertragen wurde, und beide werden bedinglich als Serbisch gekennzeichnet.

Nach der Darlegung der neuesten Hypothesen von den literarischen Redaktionen von Prologoi in den südslawischen Handschriften

вд на дге есегтте Беелуеу злуелен ден Менелогла н ден Тупла н ден Менелогла н ден Прологл нелелелел.

Ес вд аел ене енеге Беелуеу злуелен ден Туплон он еерусалел н ден Пролоел н Верен еелелелел, вел ден Пролоел онне Верен нелер ден Туплон он Стоелон лел.

н ден Synachsaria дер серблшен Handschriften бл зум Ende дер 12. Jhs. gab es keine russische Feiertage; sie erschienen lm 13. Jh., als man die russischen Urkunden abschrieb. Aber am Ende дер 13. Jhs. oder anfangs дер 14. Jhs. wurde eine neue serbischslawische Ubersetzung дер liturgischen Bcher durchgesetzt und dann hat man angefangen, die russischen Heiligen auszulassen, so dass nur unsere serbischen und slawischen Heiligen geblieben sind.

Резюме

Др Приблслав Слмнч

РЕДАКЦИИ ПРОЛОГА И МЕСЯЦОСЛОВИ ТИПИКОНА

В статье излагается в кратких чертах развитие житийной литературы, начиная со времени появления мученических актов, западных календарей и мартирологов, вплоть до времени появления первых собраний Жития святых и Сборников с праздничными проповедями, такназываемых Четих Минеев, Прологов-Минеев, Гомиллариев и Синаксаров. Особое внимание посвящено появлению греческого Синаксария-Пролога, безстиховного и стиховного, и его славянских переводов. Греческий Пролог без стихов, с обширными составами, был переведен по славянски уже в половине 12. века, или даже с конца 11. века. По сербски он переведен самое позднее в начале 14. века. Стишний Пролог сохранился в сербской рукописной традиции в двух редакциях, из которых более старая переведена в начале 14. века, если нет и еще раньше; в науке обе они означаются условно как сербские.

После изложения новейших гипотез о книжных редакциях Пролога в южнославянских рукописях, указывается на взаимную связь между месяцесловом Типикона и Пролога. В месяцесловах самих старших сербских Иерусалимских типиках, Никодимовом (из 1319 г.) и Романовом (из 1331 г.), имеется около 520 разных поминовений Святых и других воспоминаний; в Прологах без стихов их около 1770, с 750 Житиях; в Прологах же со стихами имеется около 2430 памяти Святых. Но, не смотря на так великое число, 11 Святых и еще 2 другие памяти в Типиконе не существуют в Прологах. Констатируется что, кроме неких случаев, эти памяти отсутствуют и в Студитских типиках. Некоторые дания указывают ясно на существование тесной связи между Иерусалимским Типиконом и Стишным Прологом, в то время как Пролог без стихов более близкий к Студитскому Типику.

В Синаксарах сербских рукописей до конца 12. века не было русских праздников, они появились только в 13. веке когда переписывалос с русских рукописей. В конце 13. века, или в начале 14., зделан новый сербскославянский перевод греческих богослужбених книг и тогда памяти русских Святых было все меньше и меньше; оставались только памяти сербских и южнославянских Святых.